

Nr 63

Utlåtande i anledning av väckta motioner om gudstjänst och korum i militärtjänst.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 53 i första kammaren av herr *Larsson, Lars m. fl.* samt nr 63 i andra kammaren av herr *Björk* i Göteborg *m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har yrkats, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om sådan ändring i 1960 års tjänstereglemente för krigsmakten att gudstjänst eller korum ej må förekomma i tjänsten».

Beträffande de skäl motionärerna åberopat till stöd för sitt yrkande får utskottet, i den mån redogörelse därför inte lämnas i det följande, hänvisa till motionen II: 63.

Gällande bestämmelser m. m.

Personalvården inom krigsmakten omfattar bl. a. själavård, vilken åsyftar att vägleda personalen i religiösa frågor och i livsåskådningsfrågor. Själavården utövas genom gudstjänst och annan andlig verksamhet, genom upplysning i livsåskådningsfrågor samt genom enskild rådgivning i andliga frågor.

I kap. 12 mom. 9 i 1960 års tjänstereglemente för krigsmakten stadgas följande:

Deltagande i gudstjänst eller korum är i tjänsten enligt vederbörande chefs bestämmande obligatoriskt för i förband (avdelning) ingående meniga jämte erforderligt befäl samt för den personal i övrigt som har uppgifter i samband med förrättningen.

När gudstjänst eller korum anordnas under större, för förband gemensam högtid — t. ex. regementets dag — får, om så bedömes lämpligt, även annan än i föregående stycke nämnd personal beordras delta i förrättningen.

Den som anmäler att han med hänsyn till sin inställning i religiöst avseende icke önskar delta i gudstjänst eller korum skall befrias från deltagande, om han icke erfordras för bestämd uppgift i samband med förrättningen. Personal, som befrias från att delta, bör under tiden för förrättningen vara sysselsatt i annan verksamhet, såvitt möjligt inom något av personalvårdens övriga områden.

Personal, som icke beordras delta, får beredas tillfälle att delta frivilligt. Deltagande i gudstjänst eller korum är på fritid frivilligt.

Gudstjänster och andra liknande förrättningar förrättas i regel i den ordning som anges i fältkyrkohandboken.

Korum förrättas under ledning av chefen för vederbörligt förband (avdelning) och i regel enligt följande i kap. 12 mom. 11 i förutnämnda reglemente angivna ordning.

Först sjunges en psalm. Efter denna läses lämpligen en bibeltext och bön. En kortare betraktelse kan hållas. Därefter läses »Fader vår» och »Välsignelsen», varpå åter en psalm sjunges. Om präst eller predikant icke biträder, läses bön och bibelord av någon som äger sinne för innebörden och kan läsa värdigt. Psalmsången bör ledas av en eller flera försångare. Efter sista psalmversen uttalar den som för befälet krigsmannabönen »Gud bevara Konungen och Fäderneslandet», vilken upprepas av de närvarande (vid marinen besvaras uttalandet med »Gud höre det»). Om både personal ur marinen och annan personal deltar i korum, besvaras krigsmannabönen på ettdera av dessa sätt enligt bestämmande av den som vid tillfället för befälet. Lystringsgrad under korum är lediga. Om så erfordras för att lystring skall uppnås, kommenderas före krigsmannabönen »giv akt». Korum inpassas om möjligt i tidsschemat, så att tjänst icke vidtar omedelbart efteråt.

Historik

Andlig vård inom försvarsväsendet förekom i Sverige redan under Gustav Vasas tid. Stadganden finns angående bl. a. militära gudstjänster i denne konungs krigs- och sjöartiklar, förnyade av ett flertal följande regenter. Korumbegreppet möter i svensk militärlagstiftning först i Erik XIV:s skeppsartiklar 1566. I 1931 års tjänstgöringsreglemente för armén stadgades, att korum skulle hållas i regel en gång om dagen i samband med övningarnas början eller avslutande för dagen. I 1945 års tjänstereglemente för krigsmakten föreskrevs i mom. 743, att deltagande i gudstjänst och korum var enligt vederbörande chefs bestämmande frivilligt eller obligatoriskt, att i senare fallet på anhållan befrielse dock fick medgivas samt att obligatoriskt deltagande endast borde förekomma på tjänstetid, såvida icke särskilda förhållanden annat föranledde.

Efter hänvändelser från Försvarsväsendets underbefälsförbund föreslog överbefälhavaren i skrivelse den 8 augusti 1957 hos Konungen, att i avbidan på tilltänkt nytt tjänstereglemente för krigsmakten provisoriska anvisningar skulle utfärdas rörande deltagande i gudstjänst och korum. Med anledning härav meddelades i generalorder den 22 mars 1958 nya bestämmelser i nämnda avseende, vilka skulle gälla tillsvidare i stället för mom. 743 i 1945 års tjänstereglemente. Dessa bestämmelser intogs sedermera i huvudsak oförändrade i 1960 års tjänstereglemente.

I en *interpellation* i andra kammaren vid 1965 års riksdag har herr Lindahl frågat statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, bl. a. huruvida statsrådet hade för avsikt att i överensstämmelse med religionsfrihetslag-

stiftningens principer medverka till att deltagandet för meniga och erforderligt befäl i korum göres helt frivilligt. Interpellanten gjorde bl. a. gällande, att det på vissa håll uppstått problem både i fråga om vad som skall inläggas i tjänstereglementets begrepp »inställning i religiöst avseende» och beträffande hur utförligt motiverad en anhållan om befrielse skall vara. Svårigheter skulle även ha förekommit att bereda de korumbefriade lämplig sysselsättning inom något annat av personalvårdens områden.

I sitt svar å interpellationen anförde chefen för försvarsdepartementet, att en översyn av föreskrifterna rörande såväl Krigsmans erinran som korum pågick under överbefälhavarens ledning, att beredningen av ärendet skulle kunna slutföras i sådan tid, att frågan kunde anmälas för Kungl. Maj:t under hösten 1965, samt att det förslag, som förelades Kungl. Maj:t, skulle komma att utformas så, att intrång på religionsfriheten inte skedde.

Från försvarsdepartementet har upplysts, att frågan om en reformering av korumbestämmelserna numera är föremål för överväganden inom departementet samt att departementschefen avser att avvakta riksdagens ställningstagande till förevarande motioner.

Utskottet

Personalvården inom krigsmakten omfattar bl. a. själavård, vilken åsyftar att vägleda personalen i religiösa frågor och i livsåskådningsfrågor. Själavården utövas genom gudstjänst och annan andlig verksamhet, genom upplysning i livsåskådningsfrågor samt genom enskild rådgivning i andliga frågor.

Enligt 1960 års tjänstereglemente för krigsmakten är deltagande under tjänstetid i gudstjänst eller korum obligatoriskt för i förband ingående meniga jämte erforderligt befäl samt för den personal i övrigt som har uppgifter i samband med förrättningen. När gudstjänst eller korum anordnas under större, för förband gemensam högtid, får även annan personal beordras delta i förrättningen. Befrielse från deltagande skall meddelas den som anmäler att han på grund av sin inställning i religiöst avseende inte önskar delta, dock under förutsättning att han inte erfordras för bestämd uppgift i samband med förrättningen. Befriad personal bör sysselsättas i annan verksamhet, om möjligt inom något av personalvårdens övriga områden.

I förevarande motioner anmärkes, att bestämmelserna i tjänstereglementet om obligatoriskt deltagande i gudstjänst eller korum inte överensstämmer med principen att all religionsutövning bör ske på frivillighetens grund. Det yrkas därför sådan ändring i reglementet att gudstjänst eller korum inte må förekomma i tjänsten.

Under överbefälhavarens ledning har innevarande år gjorts en förberedande översyn av föreskrifterna rörande bl. a. korum. Frågan om en re-

formering av korumbestämmelserna är f. n. föremål för överväganden inom försvarsdepartementet, varifrån upplysts, att departementschefen avser att avvakta riksdagens ställningstagande till förevarande motioner.

Enligt utskottets mening finns det tillfällen då gudstjänst eller korum förekommer i sådant samband med militärtjänsten att det framstår som naturligt att all personal deltar däri. Att införa förbud för anordnande av sådan i tjänsten ingående förrättning finner utskottet därför inte motiverat. Emellertid bör med hänsyn till principen om religionsfrihet understrykas, att deltagande i gudstjänst eller korum i största utsträckning bör vara frivilligt och sålunda inte utgöra ett obligatoriskt tjänsteåliggande. Det är av vikt att förrättningens frivilliga karaktär alltid tydligt klargöres för de värnpliktiga.

Utskottets uttalanden synes böra bringas till Kungl. Maj:ts känedom.

Utskottet får således hemställa,

- 1) att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 53 och II: 63, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna vad utskottet anfört; samt
- 2) att motionerna, i den mån de icke kan anses besvarade genom vad utskottet ovan hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 4 november 1965

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Axel Svensson, fru Carlqvist, fru Hamrin-Thorell, herrar Lars Larsson, Eric Carlsson, Edström och Hübnette;

från andra kammaren: herrar Lundberg, Odhe, fröken Sandell, herrar Johansson i Skärstad, Ringaby, Jonsson, Göransson och Ullsten.

Reservationer

I. av fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Lundberg* och *Odhe*, fröken *Sandell* samt herr *Ullsten*, vilka ansett,

a) att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på sid. 4 med orden »Enligt utskottets mening» och slutar med orden »Kungl. Maj:ts känedom» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Utskottet delar motionärernas uppfattning att det inte är förenligt med en individualistisk syn på religionen och religionsfriheten att människor kommanderas till gudstjänster eller andaktsstunder. Därför bör sådana förrättningar inte heller ingå i den militära tjänsten. Detta betyder inte att utskottet förnekar den enskildes behov av religiös utövning även under den tid han fullgör uppgifter inom försvaret. Men enligt utskottets uppfattning bör detta behov tillgodoses helt utanför tjänsten. Endast då kan de religiösa förrättningarna i egentlig mening sägas vara frivilliga.

Enligt nuvarande bestämmelser för korum m. m. är dessa obligatoriska men med rätt för den som av samvetsskäl inte önskar delta att få fullgöra annan tjänst. Utskottet betvivlar inte möjligheterna att för personalen tydligt klargöra detta. Men frivillighetens innebörd när det gäller religiös utövning bör enligt utskottet inte vara begränsad till rätten att under vissa betingelser få avstå. Frivilligheten bör bestå i friheten att utan krav på särskilt tillstånd själv få välja om man vill delta. Utskottet vill härvid helt instämma i motionärernas formulering: 'Det obehag som en begäran om befrielse kan tänkas innebära, torde i de flesta fall väga tyngre än känslan att tvångsvis utsättas för religiös påverkan i viss riktning.'

Om korum och andra religiösa förrättningar helt utesluts från tjänstetid är det emellertid enligt utskottets mening angeläget att reella möjligheter ges att anordna sådana förrättningar under fritid. Vilka krav på materiellt och annat bistånd som därvid bör ställas till förfogande bör det ankomma på behörig myndighet inom högsta försvarsledningen att närmare utreda. Arbetet härmed kan enligt utskottets mening lämpligen ske i anslutning till den översyn av korumbestämmelserna m. m. som f. n. övervägs inom försvarsdepartementet. Även frågan om militär personals användande i vissa officiella ceremonier där religiösa inslag förekommer bör närmare regleras i samband med en sådan översyn.»

b) att utskottet bort hemställa,

»att riksdagen med bifall till förevarande motioner, I: 53 och II: 63, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring i 1960 års tjänstereglemente för krigsmakten att gudstjänst eller korum ej må förekomma i tjänsten.»

II. av herr *Larsson, Lars.*